

Försvarshögskolan

Självständigt arbete (30 hp)

Författare		Program/Kurs
Magnus Anderberg		HOP SA 2024
Handledare		
Roland Hellberg		Antal ord: 9994
		Kurskod
		2UK023
<p>Staten och kapitalet.</p> <p><i>En studie om näringslivet, underrättelsetjänster och neutralitetspolitiken mellan 1939–1942.</i></p>		
<p>This study investigates the interaction between the Swedish business elite and intelligence services during the early years of World War II, focusing on the Wallenberg sphere and its potential influence on Swedish neutrality policy. Through a theory-consuming case study grounded in Colin S. Gray's and B.H. Liddell Hart's concepts of strategy and grand strategy, the research interprets how economic actors, operating beyond the formal political apparatus, contributed to shaping state decisions through information exchange, informal diplomacy, and strategic communication. The analysis draws on historical records, correspondence, and archival material to explore how private networks engaged with Allied intelligence and how such interactions may have reinforced Sweden's strategic positioning. By highlighting the intersection between business, intelligence, and statecraft, the study offers a framework for understanding strategy as a multidimensional phenomenon, relevant not only to historians but also to contemporary military officers operating in complex international environments.</p>		
Nyckelord:		
Strategi, underrättelsetjänst, näringsliv		

Innehåll

1. INLEDNING.....	3
SYFTE	4
FORSKNINGSFRÅGA.....	4
AVGRÄNSNINGAR.....	5
FORSKNINGSÖVERSIKT	5
SAMMANFATTNING FORSKNINGSÖVERSIKT.....	8
DISPOSITION.....	9
2. TEORI.....	10
BEGREPPET STRATEGI	10
IFRÅGASÄTTANDE AV VALDA TEORIER.....	11
3. METOD.....	12
FORSKNINGSDESIGN.....	12
ONTOLOGISKT PERSPEKTIV	12
ANALYSMETOD	13
URVAL OCH KÄLLKRITIK	13
MOTIV TILL VAL AV FALL	14
VALIDITET, REABILITET OCH REFLEXIVITET.....	16
4. EMPIRI OCH TOLKANDE ANALYS.....	17
POLITISKA MÅLSÄTTNINGAR	17
SVENSKT NÄRINGSLIV UNDER PERIODEN 1939–1942.....	17
SVENSK UNDERRÄTTELSETJÄNST 1939–1942.....	17
NÄRINGSLIVET OCH SOE.....	18
SLÄKT BAND OCH PERSONLIGA KONTAKTER.....	19
DIPLOMATISK KOMMUNIKATION	21
STRATEGISKA BOMBNINGAR.....	22
KRITISK REFLEKTION KRING ANALYSEN.....	25
5. RESULTAT	26
DISKUSSION.....	27
FORSKNINGSBIDRAG	29
RELEVANS FÖR YRKESUTÖVNING	29
VIDARE FORSKNING	29
REFERENSFÖRTECKNING.....	31

1. Inledning

”Den under fredstid rådande relationen mellan exportvärdena till olika stater kan icke vara någon form för exporten under krigstid. Folkrättsligt är ingen sådan grundsats erkänd ... Liksom de krigförande staterna vid regleringen av sin egen handel med de neutrala länderna följa endast sina egna intressen, bör en neutralstat göra detsamma. Det finnes ingen som helst anledning att uppställa såsom uttryck för ett slags internationell moral, bindande för de neutrala, att upprätthålla den balans i exporthandeln, som var rådande under fredstid. Tanken att en neutral stat, för att undgå anklagelse för neutralitetsbrott, borde eftersträva att reglera sin export på ett sätt, som jämnt drabbar bägge de krigförande parterna, är alltså enligt min uppfattning förfelad [...] det är också möjligt, att den neutrala staten på grund av läget under krigstid finner det mera med sina intressen förenligt att helt omlägga sin utrikeshandel.”

- Östen Undén, professor i juridik vid Uppsala universitet, 1938 (Fritz et al., 2006)

Sveriges strategiska beslut att eftersträva bibehållen neutralitet under andra världskriget är ett väl utforskat område och omdebatterat ämne. Boëthius (1999) förde en intensiv argumentation att Sverige under kriget agerade omoraliskt och fegt i och med de beslut som fattades under neutraliteten. Berggren (2023) nyanserar bilden och beskriver Sverige ur ett holistiskt perspektiv som ett isolerat land med en säregen historia, ett annorlunda förhållande till sina grannländer samt en särskild syn på krig. Neutraliteten har således skildrats ur olika perspektiv (Berggren, 2023; Johansson, 2000; Wang, 1982; Zetterberg, 2021). Även om Sveriges neutralitetspolitik har framställts som en konsekvent linje, finns det argument för att den utgjorde en dynamisk, principlös och pragmatisk strategi för att hantera den geopolitiska kontexten (Hägglöf, 1958; Carlgren, 1973; Fritz, 2006; Ekman, 1986; Hedberg, 2003). Orsakerna till den svenska neutraliteten var flera, det svenska näringslivets intressen och behov påverkade antagligen hur den utformades, ett exempel är den förda krigshandelspolitiken vilken var en integrerad del av neutralitetspolitiken (Hägglöf, 1958, p. 10). Näringslivets involvering i krigshandelspolitiken inom neutraliteten är ett exempel på näringslivets dignitet i strategiska kontexter. Hur sådant inflytande ter sig är ett område vilket uppfattats som sparsamt utforskat. När företagsnätverk och kommersiella intressen sammanfaller med statens strategiska avvägningar uppstår frågor om gränsdragning, inflytande och ömsesidigt beroende. Kan näringslivets tillgång till information, internationella kontakter och egna säkerhetspolitiska överväganden förstås som en del av det strategiska landskapet – och i så fall hur? Sveriges neutralitetspolitik under andra världskriget byggde på en skör balans mellan självständighet, anpassning och strategisk kommunikation gentemot stormakterna (Carlgren, 1973). Näringslivet var en intrikat del i svensk utrikespolitik

och hade stort inflytande som stöd under krigshandelsförhandlingar, särskilt genom framträdande aktörer som bröderna Marcus och Jacob Wallenberg (Lindgren, 2007; Olsson, 2000; Magnusson, 2010, pp. 385–391).

I mötet mellan näringsliv, politik, strategi och underrättelsetjänst aktualiseras spänningar mellan äganderätt, demokratiska principer och hänsyn till geopolitiska realiteter. Sveriges neutralitet under andra världskriget har analyserats utifrån diplomatiska och statliga beslut (Carlgren, 1973; Hägglöf, 1958). Mindre uppmärksamhet har ägnats åt de aktörer som verkade utanför den formella politiken – särskilt inom det svenska näringslivet. Samtidigt finns indikationer på att inflytelserika ekonomiska aktörer, såsom Marcus och Jacob Wallenberg samverkade med såväl svensk som utländsk underrättelsetjänst. Det strategiska inflytandet uppfattas till del ha utövats utan demokratisk förankring eller offentlig insyn, vilket väcker frågor om hur neutraliteten formulerades och försvarades – och av vem. I en sådan kontext blir frånvaron av demokratisk insyn problematisk. När aktörer utan demokratisk legitimitet påverkar strategiska vägval, utmanas gränsen mellan legitimt beslutsfattande och informell maktutövning. Relationen mellan ekonomi/näringsliv, information samt underrättelsetjänst är relevant för att förstå vilka beslut en stat fattar, baserat på strategiska aspekter. Även vilka beslut som är möjliga att fatta och vilka målsättningar de ämnar uppnå behöver inte alltid vara i paritet mot vad som offentligt kommuniceras.

Syfte

Studiens syfte är att analysera hur aktörer inom det svenska näringslivet agerade i gränslandet mellan statlig politik, underrättelseverksamhet och strategiska överväganden under perioden 1939–1942. Särskild vikt läggs vid att undersöka på vilka sätt inflytelserika individer bidrog till underrättelsearbete och utrikespolitiska beslut, samt hur deras agerande kan ha påverkat statens möjligheter att upprätthålla neutralitet under krigets inledande år.

Forskningsfråga

Hur kan vi genom Colin S. Grays och Lidell Harts teorier om strategi förstå det svenska näringslivets samverkan med underrättelsetjänster i relation till den svenska neutralitetspolitiken under perioden 1939–1942?

Avgränsningar

Studien avgränsas tematiskt till att analysera interaktionen mellan centrala aktörer inom det svenska näringslivet – med särskilt fokus på Wallenbergsfären – och underrättelsetjänster under perioden 1939–1942. Undersökningen omfattar både svensk underrättelseverksamhet och kontakter med utländska aktörer, såsom brittiska *Special Operations Executive* (SOE), amerikanska *Office of Strategic Services* (OSS) och motståndsrörelser i det ockuperade Europa. Studien fokuserar på perioden 1939–1942, då Sveriges strategiska läge präglades av ökad osäkerhet, yttre påtryckningar och ännu ej konsoliderade positioner inom neutralitetspolitiken (Carlgren, 1973: Hopper, 1945: Hägglöf, 1958: Hägglöf, 1960: Ekman, 1986: Fritz, 1982: Berggren, 2023). Studien begränsar sig till att tolka empirin i ljuset av hur neutraliteten kan ha fungerat som mål, medel eller metod inom strategisk praktik.

Begreppet "näringsliv" definieras inte i bred nationalekonomisk mening utan avgränsas till ett nätverk av företag, banker och individer, framför allt med koppling till Wallenbergsfären. Syftet är inte att mäta påverkan kvantitativt, utan att tolka hur aktörernas agerande kan förstås som strategiskt meningsskapande i en kontext präglad av osäkerhet, bristande insyn och normativ spänning mellan äganderätt, demokrati och statlig strategi.

Forskningsöversikt

Forskning vilken enskilt berör strategi, underrättelsetjänst, statsvetenskap eller näringsliv är vanligt förekommande. Studier som explicit beskriver hur näringsliv samverkar med underrättelsetjänst och influerar eller präglar strategiska avvägningar och beslut är ett fenomen som ej upplevs vara väl avhandlat.

Guglielmo (2008) belyser hur nationalekonomer kom att spela en nyckelroll inom amerikansk underrättelsetjänst under andra världskriget, främst genom OSS och *Enemy Objectives Unit* (EOU) i London. Genom systematiska analyser av produktionsmål, handelsflöden, serienummer och öppna källor utvecklades en form av strategisk underrättelseverksamhet där ekonomisk expertis användes för att identifiera strategiska mål, bedöma fiendens kapacitet och förutse logistiska flaskhalsar. Guglielmo illustrerar hur den ekonomiska analysen integrerades i det strategiska beslutsfattandet och därmed förändrade underrättelsearbetets karaktär från agentbaserad rapportering till en mer vetenskapligt grundad kunskapsproduktion med långsiktig institutionell betydelse.

Synen på hur förändringen av det svenska narrativet kring andra världskriget har skett beskrivs ingående av Östling som en förskjutning från en dikotomi mellan små-stats realism och ultranationalism till en koncensussökande syn på hantering av en upplevd skuld (Östling, 2008, pp. 207–211). Östling argumenterar för att synen på den svenska neutraliteten, vilken Östling menar är sprungen ur små-statsrealismen, under senare halvan av 1900-talet förändrades till att skuldbelägga Sveriges agerande som neutralstat under kriget (Östling, 2008). Vidare ser Östling en konflikt mellan den nationalistiska idébildningen som var tyskinfluerad och till sin prägel monarkisk och den social-liberala synen som uppstod under 1970-talet (Östling, 2008, pp. 209–210). Östling nämner svenskt näringsliv och Wallenbergsfären som allra hastigast men ger ingen beskrivning av hur näringslivet skulle kunna ha bidragit till ett narrativ kring Sveriges agerande under kriget genom sin neutralitet.

Den svenska militära underrättelsetjänsten fick enligt Hardi-Kovacs (2022, pp. 31–51) en pånyttfödelse 1937 då Överste Carlos Adleurcreutz erhöll uppgiften att organisera underrättelseavdelningen vid den nybildade Försvarsstaben. Svensk underrättelsetjänst var enligt Carlgren i början av år 1939 präglad av ogynnsam organisation, begränsade resurser och ett bristande samarbete mellan olika aktörer, särskilt mellan Generalstaben och Utrikesdepartementet (Carlgren, 1985, p. 9 ff). Näringslivet omnämns av Carlgren och det finns beskrivet hur näringslivet fungerande som en inofficiell diplomatisk informationskälla. Carlgren avhåller sig ifrån att försöka förklara innebörden av en sådan förhållning och till vad informationen användes (1985, p. 82 ff). Hardi-Kovacs redogör för hur C-byrån under 1941 instiftade det första som kan liknas vid en ekonomisk underrättelsetjänst och som senare kom att utvecklas till Östekonomiska byrån (2022, pp. 190–191). Ingen ingående beskrivning ges av huruvida näringsliv interagerade med C-byråns verksamhet mer än att C-byrån själv nyttjade täckföretag inom ramen för sin verksamhet. Vidare framställer Hardi Kovacs att det finns källor som påvisar att Raoul Wallenberg, vars kusiner var Jacob och Marcus Wallenberg, tjänstgjorde åt C-byrån. (Hardi-Kovacs, 2022, pp. 228–229).

Forskning av Murphy (2022) redogör för hur SOE nyttjade banker i Stockholm för att handla valutor på den ”svarta marknaden” i syfte att finansiera SOE verksamhet över hela Europa. Murphy beskriver hur SOE samverkade med banker i Stockholm men nämner inte vilka banker vid namn. Forskningen som Murphy genomfört belyser framför allt problematiken kring att få

tillgång till olika valutor i krigstid och har inte nämnvärt analyserat hur näringslivet förhöll sig, mer än att näringslivet som fenomen, och då framför allt banker, nyttjades som medel för de ändamålen.

Imlay (1998) beskriver de franska och brittiska underrättelsetjänsternas arbete för att bedöma den tyska ekonomin mellan september 1939 och våren 1940, en period känd som "Låtsaskriget" (*Phoney War*). Imlay redogör för hur de allierade planerade för ett långt krig där deras ekonomiska resurser och blockader skulle leda till ett tyskt sammanbrott. Ekonomisk underrättelsetjänst var därför avgörande för att mäta huruvida den tyska ekonomin faktiskt försvagades. Vidare beskrivs hur bristen kring pålitlig information om Tysklands ekonomiska resurser och produktion försvårade bedömningarna. Extrapolationer och rena gissningar präglade därför rapporterna om råvaror, produktion och arbetstillgång. Effekterna av blockaderna saknar dock statistisk bekräftelse huruvida de var framgångsrika eller ej (Imlay, 1998, p. 116 ff).

Horn och Imlay (2014) studerar huruvida företaget Ford medvetet saboterade den tyska krigsmakten genom att begränsa sin fordonstillverkning, en strategi företaget själva påstod efter kriget att de använde. Författarna kartlägger Ford Motor Companys franska dotterbolags verksamhet under ockupationen, från produktionen för den franska militären till leveranser åt den tyska krigsmakten mellan 1940 och 1944. Studien avhandlar hur företaget hanterade franska, tyska och amerikanska intressen för att överleva under kriget. Vidare ger den insikter i frågor som relationen mellan privat näringsliv och statlig makt, Nazitysklands ekonomiska politik, den tyska ockupationen av Frankrike, samt Vichyregimens samarbete och motstånd. Vidare diskuteras amerikanska företags roll i det ockuperade Europa.

Sveriges motstånd mot Nazi-Tyskland existerade inom olika delar av samhället. Åmark beskriver hur olika kulturpersonligheter inom media, konst och akademien organiserade sig för att motarbeta nazistisk åsiktsbildning i Sverige under perioden 1939–1942. (Åmark, 2015, p. 304 ff) I sin forskning nämner Åmark "Warszawa-svenskarna" vilka var ett antal affärsmän verk-samma i företag inom Wallenbergfären exempelvis ASEA, LM Ericsson och Svenska Tändsticksaktiebolaget vilka bedrev företagande i Polen och Warszawa. Affärsmännen stödde den polska motståndsrörelsen genom att agera kurirer och smugla pengar och information mellan Stockholm och Warszawa (Åmark, 2015). Den verkställande direktören för ASEA, Sven Norrman, överlämnade kritisk information om tyska förföljelser av polska civila till

polska exilregeringen i London, som i sin tur publicerade informationen internationellt. Det framgår inte i Åmarks forskning huruvida verksamheten i sig var känd av företagets ASEA:s ledning eller staten Sverige. Åmark lyfter fram politiska, mediala och kulturella initiativ som formades i opposition mot Nazityskland, samt hur den svenska regeringen försökte hantera balansen mellan att upprätthålla neutraliteten och förhindra provokationer mot Tyskland.

Enligt Thorsell (2014) understödde affärsmännen den polska motståndsrörelsen med monetärt kapital samt agerade kurirer mellan motståndsrörelsen och exilregeringen i London via Stockholm. Svenska affärsmän vilka deltog i aktiviteterna riskerade sina liv. I juni 1942 arresterades sju av dem av den tyska hemliga statspolisen (Gestapo), varav fyra dömdes till döden. Norrman undkom dock, då han befann sig i Stockholm vid tidpunkten för gripandena.

Molander påvisar med tydlighet hur Sveriges strategiska råvaror och industriprodukter som exempelvis järnmalm och kullager var något som brittisk underrättelsetjänst var mycket angelägna kring (2008). Dock framgår inte här i detalj huruvida svenska näringslivsföreträdare var aktiva eller hade samröre med SOE eller annan underrättelsetjänst. Molander (2008) framhäver att SOE:s arbete i Sverige var begränsat på grund av diplomatiska restriktioner, men att de ändå spelade en viktig roll i att samla ekonomiska underrättelser och stödja motståndsrörelser i hela Skandinavien. Sveriges strategiska position gjorde det svårt för britterna att ignorera landet, trots de intrikata problem som neutraliteten skapade för den brittiska krigsplaneringen.

Sammanfattning forskningsöversikt

Forskningen inom strategi, underrättelsetjänst, statsvetenskap och näringsliv är omfattande. Studier som avhandlar hur näringsliv samverkar med underrättelsetjänster och därigenom påverkade strategiska beslut är få. Tidigare forskning har i huvudsak behandlat sfärerna var för sig. Internationella studier (Guglielmo, 2008; Imlay, 1998; Murphy, 2005; Imlay&Horn, 2014) lyfter fram näringslivets funktion som ekonomiskt verktyg för de allierade underrättelsetjänsterna, ofta med riktning mot ekonomisk krigsföring. Bankväsendet i Stockholm användes för valutahandel av SOE, medan fransk och brittisk underrättelsetjänst försökte kartlägga den tyska ekonomin. Bristfällig information om Tysklands resurser försvårade dock ansträngningarna. Studierna visar hur ekonomisk expertis och privata företag kunde spela en avgörande roll för underrättelsearbete och strategiformulering, relationerna mellan näringsliv och stat analyseras dock främst utifrån externa observationer.

I svensk forskning förekommer exempel på näringslivets samverkan med underrättelsetjänster, men beskrivningarna är ofta spridda, kortfattade eller saknar en teoretisk ram för att förklara strategisk betydelse (Carlgren, 1973; Hardi-Kovacs 2022; Åmark, 2015; Molander, 2008). Näringslivet omnämns i flera källor, men dess roll i strategisk samverkan med underrättelsetjänster förblir oklar. Det gör att näringslivet framstår som en underutforskad aktör i analysen av Sveriges neutralitetspolitik och underrättelsesamverkan under kriget.

Disposition

Studien inleds med en översikt över syfte och forskningsfråga, där relationen mellan svenskt näringsliv, underrättelseverksamhet och neutralitetspolitik under åren 1939–1942 introduceras. Därefter följer en genomgång av tidigare forskning med fokus på näringslivets roll i krigshandelsdiplomati och informationsöverföring. Efter forskningsöversikten följer ett teorikapitel vilket beskriver den teoribildning som använts för att tolka empirin i analysen. Metodavsnittet redogör för metod, källmaterial, urval och tolkning. I analyskapitlet analyseras det empiriska materialet och avslutningsvis redovisas samt diskuteras resultatet i relation till forskningsfrågan.

2. Teori

Begreppet strategi

Strategi förstås som samordnad användning av militära, diplomatiska, ekonomiska och psykologiska medel i syfte att uppnå politiskt definierade mål, med teoretisk utgångspunkt i arbeten av B.H. Liddell Hart och Colin S. Gray. Inom teoribildningen betraktas strategi som en verksamhet där olika medel kombineras genom metoder och tillvägagångssätt i relation till ett överordnat syfte.

Liddell Hart definierar strategi som "the art of distributing and applying military means to fulfill the ends of policy" (1991, pp. 319–333). I begreppet *grand strategy* inkluderas samordning av statens samlade resurser – militära, diplomatiska, ekonomiska och psykologiska – för att nå både militära och politiska mål (Liddell Hart, 1991, p. 353 ff). Den indirekta metoden utgör en central del i synsättet, där påverkan av motståndarens vilja prioriteras framför öppen konfrontation. Grand strategy syftar till att skapa långsiktig stabilitet genom strategisk hantering av både fiender och allianser för att kunna nå en varaktig fred.

Gray beskriver strategi som en förbindelselänk mellan mål, medel och metoder, där tillämpning sker inom flera ömsesidigt beroende dimensioner, exempelvis politiska, militära, ekonomiska och kulturella (Gray, 1999, pp. 17–44; 2010, pp. 44–45). Perspektivet är dynamiskt och kontextberoende, där strategi förstås som både analytiskt begrepp och praktisk handling. I analysen har Grays teorier kring politiska, ekonomiska och den sociala dimensionen använts, där påverkan sker genom statliga beslut, ekonomiska relationer och institutionellt betingade föreställningar om legitimitet och ansvar (Gray, 1999, pp. 21–34).

Strategibegreppet används för att tolka hur aktörer inom både statlig förvaltning och civila sfärer har samordnat resurser för att påverka omvärldsförhållanden. Analysen använder begreppet strategi för att tolka hur olika former av informationsöverföring, positionsförstärkning och indirekt påverkan har fungerat som medel inom en övergripande struktur av politiskt styrd verksamhet.

Ifrågasättande av valda teorier

Meiser (2017) ifrågasätter den traditionella strategiska modellen som Gray framställer där strategi formuleras som en ekvation mellan mål (*ends*), metoder (*ways*) och resurser (*means*). Meiser argumenterar för att modellen är förenklad och potentiellt problematisk eftersom den inte tar hänsyn till dynamiska faktorer som osäkerhet, fiendens agerande och politiska förändringar. Meiser menar att Grays teorier kan anses skapa en illusion av klarhet, men som kan leda till rigida och ineffektiva lösningar. I stället förespråkas en mer flexibel och iterativ strategiutveckling som bättre anpassas till komplexiteten i konflikter. Meiser belyser exempel där misslyckade strategiska beslut har följt av en mekanisk tillämpning av modellen utan anpassning till verkliga förhållanden.

Liddell Harts (1991) teori om *grand strategy* har haft stort inflytande på det strategiska tänkandets utveckling, men har också blivit föremål för omfattande kritik. Mearsheimer (1988) argumenterar för att Liddell Harts idé om den "indirekta metoden" är vag och tautologisk att den i efterhand kan appliceras på nästan varje militär framgång, vilket urholkar dess analytiska värde. Kritiken rör både metodens validitet och forskarens gränser. Milevski (2022) problematiserar den gängse tolkningen av Liddell Harts bidrag. Författaren menar att Hart i själva verket avgränsade *grand strategy* till en funktion som styr militär krigföring snarare än att se den som ett helhetsbegrepp som inkluderar ekonomiska, diplomatiska och psykologiska instrument. Följaktligen och paradoxalt nog, har Hart själv bidragit till att förminska den begreppsmässiga bredd som hans efterföljare ofta tillskriver honom. Sammantaget visar kritiken att Liddell Harts teoribygge inte bör betraktas som en entydig eller ofelbar modell, utan som en historiskt situationerad strategi vars giltighet måste prövas mot kontext och tillämpning.

3. Metod

Forskningsdesign

Studien utgår från en interpretivistisk forskningsansats (Schwartz-Shea & Yanow, 2012, pp. 46–50) med syfte att förstå samverkan mellan svenskt näringsliv och underrättelsetjänster under åren 1939–1942 med bakgrund mot svensk neutralitetspolitik. Den metodologiska inramningen möjliggör en analys av relationer vilka saknar formell reglering men där påverkan och informationsutbyte ändå har haft strategisk dignitet. Ansatsen tar sin utgångspunkt i att handlingar och utsagor måste förstås i sitt sammanhang, där subjektiva tolkningar, rolluppfattningar och institutionella verksamheter formar aktörers strategiska agerande (Yanow et al., 2006).

Studiens ämnar inte fastställa kausala samband, utan eftersträvar att rekonstruera mening, motiv och handlingslogik under en epok präglad av strategisk osäkerhet. Den tolkande hållningen uppfattas lämplig att nyttja för att studera inflytande, relationer och informationsutbyte i gränslandet mellan civilt och militärt beslutsfattande. För att analysera sådana fenomen används en disciplinerad konfigurerande fallstudie (George & Bennett 2005, p. 77 ff), där etablerade teorier om strategi används för att tolka ett empiriskt fall. Genom att konsumera teori i analysen av ett konkret exempel möjliggörs även prövning av de teoretiska begreppens bärkraft i en historisk kontext.

Ontologiskt perspektiv

Det är författarens perceptuella tillstånd att verkligheten existerar oberoende av den enskilde. Dock är den komplex och den individuella uppfattningen av verkligheten är alltid präglad av subjektivitet, där observerbara händelser som exempelvis ekonomiska interaktioner är delar i underliggande strukturer såsom statliga strategier eller näringslivets påverkan på densamma. Synen på staten har i studien utgått från hur Hall (2014, p. 53 ff) beskriver den realistiska teorin som grundad i makt och dess användning för att utöva inflytande. Stater betraktas som autonoma aktörer inom ett anarkiskt internationellt system, där individens kollektiva underordning i statens struktur motiveras av den säkerhet som staten förväntas kunna garantera. Den kritiska realistiska hållningen ger att analysen av kopplingar mellan aktörer i Sveriges näringsliv och underrättelsetjänster är möjlig att genomföra, även om de inte alltid är direkt observerbara.

Analysmetod

För att tolka källmaterialet har en *hermeneutisk metod* använts, där dokument och uttalanden satts i relation till den historiska kontexten (Yanow, 2016, p. 248 ff). Analysen har genomförts med stöd av dokumentanalys enligt Bowen (2009), där dokument har tolkats som uttryck för strategiska intentioner och kommunikativa handlingar i relation till Sveriges neutralitetspolitik under perioden 1939–1942. Materialet har behandlats som historiska artefakter med specifik funktion i sin tillkomstkontext och har tolkats utifrån avsändarens position, syfte och möjliga mottagare.

Motivanalys enligt Esaiasson et al. (2024, p. 55) har använts för att identifiera möjliga drivkrafter bakom aktörers agerande. Identifierade motiv har relaterats till teoribildning av Colin S. Gray och B.H. Liddell Hart, med fokus på indirekt strategi och neutralitet som strategiskt medel. Metoden har möjliggjort en tolkning av civila aktörers funktion inom informationsöverföring och industriell anpassning som delar av ett bredare strategiskt mönster.

Tillvägagångssättet har varit kvalitativt och tolkande, med inriktning på att förstå innehållet i relation till övergripande strategiska sammanhang. Genom att kombinera dokumentanalys och motivanalys med strategisk teori har analysen fokuserat på att klarlägga hur näringslivsaktörer samverkade med underrättelse- och säkerhetstjänster i relation till svensk neutralitetspolitik.

För att förstå näringslivets interaktion med underrättelsetjänster i en bredare strategisk kontext tillämpas teorier från Colin S. Gray, (1999; 2010) som belyser sambandet mellan strategi, underrättelser och krigföring. Gray erbjuder verktyg för att analysera hur ekonomiska aktörer kan påverka strategiska beslut och militära operationer. Liddell Harts (1991) koncept om "*indirect approach*" används för att beskriva hur ekonomisk och industriell påverkan kan ha utgjort en del av de allierades övergripande strategi.

Urval och källkritik

Urvalet av empiriskt material har genomförts med stöd av en explorativ metod enligt Stebbins (2001), där ett induktivt arbetssätt har tillämpats för att möjliggöra identifiering av relevanta dokument, artiklar och rapporter utan förutbestämd avgränsning. Sökningen har präglats av flexibilitet och successiv fördjupning, där dokument har identifierats genom arkivsökningar, korsreferenser och innehållsmässig relevans.

Indikatorerna i operationaliseringsmodellen har fungerat som vägledande urvalskriterier. De har använts för att identifiera material som innehåller spår av samverkan, informationsutbyte eller strategisk kommunikation mellan näringsliv och andra intressenter. Urvalet har därmed strukturerats samtidigt som nya fynd har kunnat integreras i analysen i linje med den explorativa ansatsens öppenhet för upptäckter.

Sökningar har genomförts i Riksarkivet, Krigsarkivet och digitala arkivsamlingar, samt i specialsamlingar med företags- och diplomatisk korrespondens från perioden.

Källor har inkluderats om de bedömts kunna belysa strukturella eller aktörsdrivna mekanismer i samspelet mellan näringsliv, stat och underrättelsemiljö.

En källkritisk granskning har genomförts löpande med fokus på dokumentens ursprung, syfte, tänkt mottagare och tillkomstsituation. Särskild hänsyn har tagits till aktörers möjliga egenintressen, positioner och samtidens informationsläge.

Forskningsetiska principer

Forskningens trovärdighet bygger i grunden på förtroende – mellan forskare, medverkande och det omgivande samhället. I studien har därför överväganden kring god forskningssed varit vägledande genom hela processen. Arbetet har bedrivits med medvetenhet om både de rättsliga och de moraliska aspekterna som lyfts fram i Vetenskapsrådets rekommendationer (Vetenskapsrådet, 2017). Etiskt ansvar har värderats högt, med fokus på rättvis tolkning, öppen redovisning av metod och undvikande av spekulation.

Motiv till val av fall

För att identifiera ett relevant fall har jag utgått från den kombinerade urvalsstrategi som beskrivs av Seawright och Gerring (2008). Deras modell möjliggör en sammansatt urvalslogik där flera principer tillämpas parallellt för att skapa en djupare förståelse av komplexa forskningsproblem. Valet av just Wallenbergfären som symbol för näringslivet och fokusobjekt har styrts av två överväganden: dels att den utgör en stor del av ett informationsrikt fall där relevant dokumentation är tillgänglig, dels att familjen och koncernen hade en central position inom svensk industri och utrikespolitik under perioden 1939–1942.

Sammantaget ger det ett strategiskt relevant fall där relationer mellan näringsliv, underrättelsetjänst och statligt beslutsfattande är möjliga att analysera.

Genom kombinationen av informationsvärde och strategisk relevans framträder ett fall där strukturer, nätverk och aktörers handlingsutrymme kan undersökas i relation till neutralitetspolitiken och det säkerhetspolitiska sammanhanget. Urvalet har vägletts av både källtillgång och empirisk bärkraft i relation till studiens syfte och frågeställningar.

Operationalisering av teorier

Teorierna nyttjas som hermeneutiska verktyg för att förstå hur aktörer inom näringsliv, under rättelsetjänst och politik navigerade den strategiska kontexten under 1939–1942. Genom en interpretivistisk (Yanow, 2013) ansats fokuserar studien på aktörers meningsskapande, deras tolkning av omvärldsläget och det sätt på vilket olika former av makt, lojalitet och strategisk påverkan uttrycktes i handling.

Grays (1999) tredelade strategiuppfattning – mål (*ends*), medel (*means*) och metoder (*ways*) – operationaliseras genom att undersöka hur svenska aktörer inom näringslivet uppfattade sina möjligheter att påverka den strategiska helheten. Aktörernas strategiska handlingsutrymme förstås här som ett resultat av dynamiken mellan nationella mål (neutralitet, säkerhet, ekonomisk överlevnad), tillgängliga medel (nätverk, kapital, internationella positioner) och den metod de valde (diskretion, samverkan, avståndstagande).

Liddell Harts teori om *grand strategy* tillämpas genom att analysera hur påverkan och motstånd formulerades genom civila och ekonomiska domäner snarare än militära. *The indirect approach* blir ett analytiskt raster för att förstå hur brittiska och amerikanska aktörer försökte påverka Sveriges hållning genom diplomatiska signaler, ekonomiska incitament och kontakter med det svenska näringslivet. Näringslivet tolkas i studien som en del av den strategiska konglomerat som kunde nyttjas för att förflytta Sveriges position utan att direkt konfrontera staten eller bryta mot neutraliteten.

Tabell 1. *Indikatorer för operationalisering av teorier samt stöd till urval av empiri.*

Teoretiskt begrepp	Operationell indikator	Vad i materialet tolkas?	Tolkningens funktion i analysen
Mål	Uttalat eller implicerat syfte att bevara neutralitet eller säkra inflytande	Brev, möten, förhandlingsdokument, korrespondens	Identifiera vilka intressen som drev aktörens agerande
Medel	Ekonomiska resurser, nätverk, informationsflöden	Företagsägande, bankkanaler, resor, mötesnärvaro	Förstå hur resurser användes för att påverka strategisk situation
Metod	Tyst diplomati, informell kontakt, mellanhänder	Indirekta kontakter, möten utanför offentlighet	Tydliggöra formerna för påverkan och underrättelseflöde
Neutralitet (som metod)	Neutralitet som skydd eller förhandlingsposition	Uttalanden, försiktighetsprinciper, icke-officiella handlingar	Förstå hur neutraliteten användes strategiskt av aktörer
Underrättelse-samverkan	Informationsutbyte, kontakt med främmande makt	Samröre med SOE, OSS, motståndsrörelser	Identifiera underrättelsefunktion i civila aktörers agerande

Validitet, reabilitet och reflexivitet

Validitet inom en interpretivistisk ansats bedöms utifrån tolkningens trovärdighet och kontextuella förankring, snarare än utifrån generaliserbarhet. Fokus är att empirin har tolkats genom det teoretiska ramverket (Esaiasson, 2024, p. 125 ff). Den analytiska ramen har utvecklats utifrån etablerad teoribildning inom strategi och anpassats till det historiska fallet. Kontextuell validitet stärks genom att aktörers agerande förstås i relation till strukturella och geopolitiska villkor under perioden 1939–1942.

Reliabilitet förstås som transparens och koherens i forskningsprocessen. Genom att redovisa urval, teoretiska ställningstaganden och tolkningar öppnas för granskning. Den reflexiva hållningen erkänner tolkningens roll i kunskapsproduktionen. Valet av teorier har påverkat både urval och analys, och det har funnits medvetenhet om hur bristande källtillgång eller egen förståelse kan påverka resultatet. Reflexiviteten syftar till att synliggöra de antaganden som formar studiens upplägg och begreppsanvändning.

4. Empiri och tolkande analys

Analysen syftar inte till att ge en fullständig kartläggning av näringslivets samlade verksamhet under kriget, utan fokuserar på dokumenterade fall där informationsutbyte, strategisk samverkan eller indirekt påverkan kan identifieras.

Politiska målsättningar

Den svenska samlingsregeringen sökte under 1939–1942 reducera risken för att Sverige skulle dras in i kriget genom att upprätthålla en formell neutralitet, samtidigt som man navigerade i en komplex strategisk miljö där ekonomiska och politiska faktorer samverkade (Carlgren, 1973). I kontexten kom svenska företag och industrier att inta en central roll i upprätthållandet av den nationella ekonomin och utrikeshandeln, vilket i sin tur påverkade regeringens strategiska handlingsutrymme. Staten var i hög grad beroende av näringslivets internationella relationer och informationskanaler för att säkerställa tillgången till nödvändiga råvaror och komponenter, bland annat kol och koks från Tyskland, vilka var avgörande för produktionskapacitet, livsmedelsförsörjning och grundläggande samhällsfunktioner (Hedberg, 2003). Samtidigt var exporten av verkstadsprodukter från företag som ASEA, SKF och Atlas Diesel en förutsättning för bibehållen ekonomisk stabilitet. Den svenska järnmalm, efterfrågad av både de allierade och Tyskland, bidrog ytterligare till den balanspolitik som kännetecknade svensk krigshandel.

Svenskt näringsliv under perioden 1939–1942

Under perioden var den mest framträdande aktören i svenskt näringsliv den s.k. Wallenberggruppen. Sedan mitten av 1800-talet hade koncernen varit styrd av familjen Wallenberg där varje enskilt företag hade representation från en familjemedlem i styrelse eller företagsledning (Olsson, 2000; Lindgren, 2007). Wallenbergsfären var den mest dominerande aktören under senare delen av 1800-talet och hela 1900-talet och innehade ägarandelar i företag som LKAB, Allmänna Elektriska Aktiebolaget (ASEA), Svenska Kullager Fabriken (SKF) Gränges, LM Ericsson, Atlas, Svenska Tändsticks Aktiebolaget (STAB) m.fl. (Magnusson, 2010, pp. 385–391).

Svensk underrättelsetjänst 1939–1942

I samband med den förändrade situationen i Europa och den påtagliga risken för ett nytt världskrig, upprättade den svenska Krigsmakten år 1937 en ny Försvarsstab vilken sammanfogade de olika vapengrenarna under en gemensam ledningsfunktion (Carlgren, 1985; Herdi-Kovacs, 2022, pp. 31 ff) Behovet av en underrättelsetjänst riktad mot den operativa och strategiska

nivån var påtaglig och Överste Carlos Adleurcreutz fick uppgiften att sätta upp underrättelseavdelningen vid Försvarsstaben (Carlgren, 1985, pp. 9 ff). Den militära underrättelsetjänsten kallstartades under upptakten till andra världskriget och var som funktion eftersatt (Björkman, 2006, pp. 15 ff; Carlgren, 1985). Parallellt med arbetet uppstod även ett behov av en hemlig underrättelsetjänst vilken kunde inhämta information om utrikseförhållanden genom andra metoder än de konventionella (Hardi-Kovacs, 2022, pp. 70 ff).

I syfte att säkerställa adekvat skydd för näringslivets intressen finansierade näringslivet genom Industriförbundet i samverkan med Överste Adleurcreutz och dåvarande socialministern att initiera ett samarbete benämnt *Skydd av Industrier-Företag och Anläggningar*, den s.k IFA-planen (Björkman, 2006, pp. 52–55). IFA planen effektuerades genom ett samarbete mellan Försvarsstaben, Industriförbundet (där Marcus och Jacob Wallenberg hade framträdande roller) och LO samt de ca hundratalet chefer som ingick i de verksamheter som omfattades av IFA. Anställda på företagen nyttjades som ”spanare” i syfte att genomföra ideologisk kartläggning av anställda som kunde misstänkas vara sabotörer (Björkman, 2006, pp. 54–55).

Mellan 1939 och 1942 utgjorde signalspaning från Försvarsstaben, sedermera Försvarets radioanstalt (FRA), ett viktigt stöd i de svensk-tyska krigshandelsförhandlingarna. Genom att dekryptera krypterade telegram från det tyska utrikesministeriet till ambassaden i Stockholm fick svenska diplomater och företrädare från näringslivet tillgång till information om Tysklands förhandlingsposition, interna prioriteringar och diplomatiska instruktioner (Carlgren, 1985, p. 82 ff).

Näringslivet och SOE

SOE bildades i juli 1940 i Storbritannien på initiativ av premiärminister Winston Churchill, med uppdraget att bedriva sabotage, subversion och stödja motståndsrörelser i de av Nazi-tyskland ockuperade områdena (Solberg, 2019; Cruickshank, 1986). SOE var organisatoriskt integrerat med *Ministry of Economic Warfare* (MEW), det brittiska ministerium som ansvarade för den ekonomiska krigsföringen mot Tyskland. MEW samordnade blockader, handelsrestriktioner och finansiella operationer i syfte att försvaga den tyska krigsekonomin. Genom sin integrering i MEW verkade SOE:s sabotageinsatser som ett operativt medel för att främja Storbritanniens mål att underminera Tysklands industriella kapacitet (West, 2019; Solberg, 2019, pp. 25–33).

SOE var den operativa förlängningen av MEW:s ekonomiska krigsföring, vilken genomfördes med stöd av agenter – ofta ur landsflyktiga grupper eller brittiska frivilliga – vilka utförde riktade insatser mot fiendens logistik och produktion. I samverkan med andra underrättelsetjänster och exilregeringar organiserade, beväpnade och instruerade SOE motståndsgrupper med syfte att påverka fienden både militärt och ekonomiskt, i en strategi där gränsen mellan våld, politik och ekonomi var upplöst.

I ett anförande från 4 oktober 1939 redogör Ronald Cross, dåvarande brittisk minister för ekonomisk krigsföring (vilket var en del av SOE) för principerna bakom Storbritanniens blockadpolitik under de inledande krigsveckorna. Cross vidhöll att ekonomisk krigsföring inte bara handlade om militära försörjningslinjer, utan om att systematiskt avskära Tyskland från tillgång till strategiskt viktiga råvaror via neutrala länder. Samtidigt understryks vikten av att bevara vänskapliga relationer med neutrala stater – däribland Sverige – för att möjliggöra kontroll av handelsflöden utan att provocera diplomatiska incidenter (Cross, 1939).

I sammanhanget framhålls näringslivet som både riskzon och redskap i blockadstrategin. Cross beskriver det som ett samspel mellan marinen, domstolarna och MEW där varje beslag av varor byggde på upplysningar om varuflöden, handelsvägar och kommersiella relationer. De kommersiella strukturerna och SOE strategiska krigsföring är central för att förstå varför det svenska näringslivet fick brittisk uppmärksamhet (Murphy, 2005).

Släktband och personliga kontakter

Marcus Wallenberg var under perioden 1923–1935 gift med Helen Dorothy Mckay. Tillsammans fick de tre barn, Peter, Marc och Ann-Marie. År 1936 gifte Helen om sig med den brittiska bankiren Charles S Hambro (Olsson, 2000, pp. 78–147). Hambro och Marcus Wallenberg hade tidigare varit verksamma inom bankverksamheten och gjort affärer tillsammans, samarbetet har mynnat ut i vänskap. Efter att Hambro gifte sig med Helen Dorothy Mckay blev han således styvfar till Marcus Wallenbergs tre barn. Charles Hambro blev när kriget började utsedd till chef för SOE (Olsson, 2000) Charles Hambro var även en av motparterna för Marcus Wallenberg i krigshandelsförhandlingarna med Storbritannien under hösten 1939 (Berggren, 2023, pp. 163 ff).

Mellan 1939 och 1942 utvecklade Jacob Wallenberg en nära och strategiskt viktig relation med den tyska affärsmannen Carl Goerdeler som var verksam inom Boschkoncernen. Jacob

Wallenbergs syn gentemot den nazityska regimen var tidigt negativ. Uppfattningen delades av flera framträdande individer inom tyskt näringsliv, bland annat Goerdeler (Lindgren, 2007, pp. 279–298). Goerdeler var medlem i nazistpartiet men lämnade partiet under 1936 och kom att bli en central gestalt inom den tyska motståndsrörelsen (Nylander, 1999, p. 16 ff). Goerdeler använde sin position inom Bosch som täckmantel för internationella resor, vilket möjliggjorde diskreta möten med Wallenberg i Stockholm. (Nylander, 1999; Lindgren, 2007, pp. 304–320).

Under möten mellan Jacob och Carl diskuterades Tysklands inrikespolitiska utveckling, den militära situationen samt möjligheten till ett framtida regimskifte. Genom sitt engagemang i den svensk-tyska krigshandeln hade Jacob Wallenberg redan tillgång till tyska industriella och politiska nätverk, vilket han nu också utnyttjade för att bistå Goerdeler i kontaktskapande med västmakterna (Lindgren, 2007).

Samarbetet intensifierades i takt med krigsutvecklingen. Goerdeler informerades via näringslivet om Sveriges inställning och brittiska hållningar, samtidigt som Jacob Wallenberg fick förstahandsinformation om den växande motståndsrörelsen inom Tyskland. Under 1939–1942 etablerades det förtroende som senare, 1943, låg till grund för försöken att nå fram till den brittiska regeringen via Marcus Wallenberg och SOE:s Charles Hambro (Nylander, 1999). Den tyska motståndsrörelsen planerade att avrätta Hitler, men innan de gick vidare med sina planer ville de försäkra sig om att en kommande dialog med de allierade skulle innehålla fler alternativ än en villkorlös kapitulation för Tyskland. Möjligheterna för Goerdeler att kunna upprätta en säker kommunikation¹ med de allierade var väldigt få, Goerdeler bad då sin vän Jacob Wallenberg om hjälp. Jacob uppmanade sin bror Marcus att genom Charles Hambro och SOE kontakta Storbritanniens premiärminister Winston Churchill (Olsson, 2000, p. 202 ff; Lindgren, 2007; Nylander, 1999) för att kommunicera planerna på att avrätta Hitler. Näringslivet understödde därmed planerna på en statskupp i Tyskland.

Mellan 1939–1942 förekom återkommande kontakter mellan Marcus Wallenberg och Peter Tennant, som under perioden formellt var pressattaché vid den brittiska legationen i Stockholm, men som i realiteten var underrättelseofficer verksam för SOE (Solberg, 2019, p. 68). Dokumentation från brittiska arkiv, bland annat i form av rapporter och diplomatiska depescher, visar att Tennant regelbundet förde samtal med företrädare för det svenska näringslivet, däribland

¹ Det är rimligt att påstå att kommunikationen bidrog till den tyska motståndsrörelsens operation Valkyria där överste Stauffenberg försökte döda Adolf Hitler med en tidsinställd bomb. Hoffmann, P. (2011) *Behind Valkyrie: German resistance to Hitler*, pp. 319-345, Montreal; McGill-Queen's University Press.

Marcus Wallenberg (UK National Archives, 1942a). Samtalen rörde bland annat tillgång till ekonomisk information, uppgifter om tysk industriproduktion och svenska företags handelsförbindelser med axelmakterna.

Tennant's anteckningar indikerar att mötena med Marcus var förtroliga till sin karaktär och att kontakterna skedde utan svensk myndighets inblandning. Wallenbergs roll som centralgestalt inom Stockholms Enskilda Bank och som styrelseledamot i flera företag med betydelse för den svenska exporten gav honom tillgång till uppgifter av potentiellt underrättelsevärde. I brittiska källor återkommer uppgifter om att Tennant betraktade Wallenberg som en användbar kontaktperson, särskilt i frågor rörande svensk-tysk handel och den svenska kullagerexporten (UK National Archives, 1942c). Marcus var även när vän med den brittiska ambassadören i Stockholm, Victor Mallet, och under kriget umgicks de frekvent (Olsson, 2000, p. 184).

Relationen dokumenteras också i korrespondens mellan brittiska legationen och Foreign Office, där Marcus Wallenberg omnämns som en möjlig källa till information om ekonomiska och industriella förhållanden i Tyskland. Inga offentliga dokument tyder på att ett formellt samarbete förekom, men Tennant's rapportering visar att kommunikationen med Marcus ingick i det bredare brittiska arbetet med att inhämta strategisk information i neutral miljö (UK National Archives, 1942b; 1942d).²

Diplomatisk kommunikation

I dokument från brittiska utrikesdepartementet daterade oktober 1940 framgår en strategisk diskussion om hur Sverige bör hanteras diplomatiskt. Ambassadör Mallet rapporterade från Stockholm att svensk neutralitet visade tecken på försvagning och att delar av det politiska och ekonomiska etablissemangen var mottagliga för allierade signaler. Han hänvisade särskilt till samtal med Marcus Wallenberg som en indikator på att det fanns ett reformutrymme i svensk politik, givet rätt incitament. Näringslivets omnämnande i sammanhanget tyder på att brittiska beslutsfattare såg näringslivets ledande aktörer som informella men inflytelserika förmedlare av både opinion och strategisk vilja (UK National Archives, 1940a).

² Krister Wahlbäck har journalistiskt beskrivit sin syn på Marcus Wallenbergs roll. Wahlbäck, K. (2000) *Marcus Wallenberg var brittisk agent*, Dagens Nyheter <https://www.dn.se/arkiv/debatt/dn-debatt-marcus-wallenberg-var-brittisk-agent-hittills-okanda-uppgifter-fran-krigsaren-wallenberg> (Hämtad: 2025-03-31)

I ett samtal den 13 oktober 1940 mellan representanter för brittiska Foreign Office och svenska företrädare – däribland utrikesrådet Gunnar Hägglöf och statssekreteraren Erik Boheman – uttrycktes en växande oro från svensk sida över hur Storbritannien tolkade Sveriges neutralitet. Hägglöf betonade att svensk politik präglades av försiktighet men inte av tyskvänlighet, och varnade för att brittisk hårdhet kunde tvinga Sverige närmare Tyskland. Boheman framförde en liknande hållning: Sverige förväntade sig inte materiellt stöd, men var beroende av brittisk sympati för att kunna motstå tyska krav. I dokumentets marginalanteckningar återfinns även en bedömning av Marcus Wallenberg, som trots viss misstro anges som en möjlig allierad resurs i svensk politik (UK National Archives, 1940b).

Strategiska bombningar

Förekomsten av svenska civila informationskanaler med koppling till brittiska och amerikanska underrättelsetjänster väcker frågor om vilken information som var relevant för de allierade. Efter att USA hade gått med på de allierades sida i kriget började de att planera för strategiska bombningar av Tyskland (Levine, 1992). Under 1941 hade MEW insett att Tyskland var beroende av kullager. Även *The United States Strategic Bombing Survey* (1945) konstaterade efter kriget att kullager var en nyckelkomponent inom tysk krigsindustri. MEW utvecklade ett nära samarbete med *Strategic Bomber Command* för att välja ut relevanta bombmål baserat på ekonomisk sårbarhet snarare än enbart militär närvaro (Levine, 1992). Underrättelsebehoven inför bombningarna utgjordes av exakta positioner kring fabriker som producerade kullager i Tyskland samt precis information om *vilka* fabriker som var aktiva och var någonstans kullager förvarades på lager (Levine, 1992, p. 38 & p. 106). I sammanhanget framstår Marcus Wallenberg och SKF som centrala aktörer med tillgång till information av strategisk betydelse. Wallenbergsfärens affärsmässiga närvaro i såväl svensk som tysk industri, i kombination med bekräftade kontakter med brittiska representanter såsom Charles Hambro samt Peter Tennant i Stockholm, öppnar för möjligheten att information om tysk industrikapacitet kunde ha förmedlats via informella eller diskreta kanaler.

Schweinfurttfabrikerna pekades ut som centrala mål för att störa produktionen av flygplansdelar, fordon och andra mekaniska system. Levine (1992, pp 106, 162) betonar att urvalet av mål i exempelvis Schweinfurt och Regensburg krävde insikter som överskred vad flygfotografier och signalspaning kunde erbjuda och nämner explicit att svenska källor gav vital information. Levine visar att MEW tillhandahöll detaljerade analyser av industrier, vilket innefattade information om leverantörsberoenden, flaskhalsar och logistiska noder (Levine, 1992, p. 162). Att

civila aktörer, såsom svenska exportföretag, hade tillgång till sådan information innebar att deras kontakter med brittiska tjänstemän var strategiskt relevanta.

Den amerikanska underrättelsetjänsten OSS genomförde samtidigt egen informationsinhämtning mot SKF:s huvudfabrik i Göteborg. I *Resume of the SKF Espionage Case* (U.S. National Archives, 1945) framgår att OSS agerade genom rekryterade spioner, placerade inom eller nära SKF, med syftet att dokumentera kullagerflöden, destinationsländer och leveransmönster. Uppgifterna skulle bidra till att kartlägga i vilken omfattning svenska leveranser understödde tysk krigsproduktion. Enligt dokumentation från Göteborgs rådhusrätt (Hansson, 2024: Göteborgs rådhusrätt, avd. 7, AII:1b, RAG) väcktes åtal mot individer involverade i verksamheten, vilket ytterligare understryker att underrättelseaktörer såg SKF:s verksamhet som av direkt militär betydelse.

Genom att tillhandahålla strategiskt efterfrågade produkter till båda blocken bidrog näringslivet till en ömtålig balans som syftade till att undvika direkt konfrontation med Tyskland. Det innebar samtidigt att staten tvingades ta hänsyn till näringslivets intressen i diplomatiska beslut, medan samma företag i vissa fall – öppet eller förtroligt – kunde agera i direkt eller indirekt samverkan med utländska underrättelsetjänster och motståndsrörelser. Ett sådant samspel aktualiserar frågan om neutralitetens gränser och hur de hanterades i praktiken.

Materialet som tillhandhölls av FRA inför krigshandelsförhandlingar med Tyskland gav svenska förhandlare insyn i vilka krav som var förhandlingsbara och i vilken utsträckning Tyskland var berett att kompromissa. I ett läge där Sverige försökte värna sin neutralitet under yttre tryck, bidrog FRA:s underrättelser till att stärka den svenska förhandlingspositionen och möjliggjorde mer informerade diplomatiska avvägningar. De svenska förhandlingarna leddes i allt väsentligt av Jacob och Marcus Wallenberg.

Näringslivets roll i diplomatisk korrespondens pekar på att brittiska aktörer inte betraktade Sveriges neutralitet som ett stabilt tillstånd, utan som ett påverkbart resultat av interna intressen och externa påtryckningar. Näringslivet fungerade som en intermediär där brittiska diplomater kunde avläsa, och försöka påverka, den strategiska riktningen. Korrespondensen påvisar hur näringslivet integreras i den större dynamiken av statlig strategi och geopolitisk kalkyl (UK National Archives, 1940a).

Genom att kombinera kommersiella nätverk, diplomatisk täckning och underrättelseutbyte skapades en informell struktur som motsvarar vad Gray beskriver som *strategic enablers* (Gray, 2010, pp. 131–135).

Flera indicier pekar på att informationsöverföring och utbyte av underrättelser förekom, även om dokumentation ofta saknas. En möjlig förklaring är att känsliga uppgifter sannolikt förmedlades muntligen för att undvika spårbarhet, med hänsyn till de politiska risker som ett avslöjande kunde medföra. Medvetenheten hos näringslivet kring riskerna finns beskrivet av Lindgren (2007, pp. 300–301).

Utifrån Colin S. Grays teori om strategi som ett medel att koordinera alla statens resurser – inklusive de ekonomiska och sociala – för att uppnå politiska syften (Gray, 2010, pp. 19–27), framstår samarbetet mellan näringsliv och underrättelsetjänst som ett exempel på *strategisk effekt* genom icke-militära medel.

Kontrasterat mot B.H. Liddell Harts begrepp om "*indirect approach*" – att uppnå strategisk effekt utan direkt konfrontation (Liddell Hart, 1991, pp. 325–329) – blir Sveriges agerande anmärkningsvärt. Förhållningssättet möjliggjorde handlingsfrihet, informationsinhämtning och framtida positionering – utan att formellt överge neutraliteten. Neutraliteten blir i sammanhanget snarare ett medel än ett mål.

Tolkad genom B.H. Liddell Harts teorier om strategi framstår brittiska samtal med svenska representanter i oktober 1940 (UK National Archives, 1940b) som uttryck för *the indirect approach* – en metod där påverkan sker genom psykologiska, diplomatiska och ekonomiska medel snarare än genom öppen konfrontation. De svenska företrädarnas vädjan om förståelse och måttfullhet, särskilt vad gäller brittiska protester och blockadpolitik (Berggren, 2023, pp. 162–170), kan ses som ett agerande för att bibehålla ett strategiskt manöverutrymme i en situation präglad av press från båda stormaktsblocken. Den svenska neutraliteten presenteras inte som ideologiskt absolut, utan som ett rörligt tillstånd som kräver konstant justering och signalpolitik.

I kontexten framstår näringslivet som en viktig komponent inom ramen för *grand strategy*. Genom sina nätverk och sin roll i svensk ekonomi fungerar näringslivssfären som ett informellt gränssnitt mellan svensk inrikespolitik, underrättelsetjänster och yttre stormaktsintressen. Att brittiska aktörer betraktade det svenska näringslivet som potentiellt mottagligt för påverkan –

trots viss skepsis – speglar Liddell Harts idé om att strategisk påverkan ofta är effektivast när den kanaliseras genom indirekta strukturer snarare än direkta konfrontationer. Näringslivet fungerade som ett strategiskt medel snarare än som en neutral kraft. Med bakgrund mot Liddell Harts perspektiv på *grand strategy* blir Cross (1939) redogörelse för den brittiska synen på ekonomisk krigsföring ett exempel på hur civila domäner integreras i krigsstrategins logik. Ekonomisk krigsföring betraktas inte som en teknisk funktion, utan som ett medel för att nå långsiktiga politiska mål: att undergräva fiendens uthållighet och samtidigt upprätthålla stöd hos neutrala och allierade.

Neutralitet som fenomen har ofta betraktats som en konsekvent policy, styrd av politiska beslut och diplomatiska avvägningar (Karsh 1988; Ove Bring 2008). Ett alternativt perspektiv innebär att förstå neutralitet som en kontinuerlig process där ekonomiska och strategiska intressen sammanvävs med informella nätverk och underrättelseutbyten (Eriksson & Widén 2010; Agrell 1999). Näringslivets relation till underrättelsetjänster kan då tolkas som en del av en bredare omförhandling av Sveriges internationella position, snarare än som en isolerad företeelse.

Kritisk reflektion kring analysen

Genom att tillämpa teorier av Colin S. Gray och B.H. Liddell Hart tydliggörs hur civila nätverk kan ha fungerat som medel för indirekt påverkan. Samtidigt bör vissa metodologiska begränsningar uppmärksammas. Flera av analysens slutsatser vilar på indicier och tolkningar snarare än entydiga källbelägg. Det innebär att den strategiska betydelsen av exempelvis informationsöverföring till de allierade främst framstår som möjlig, snarare än verifierad. Grays modell riskerar att framställa komplexa skeenden i en alltför strukturell form, medan Liddell Harts begrepp om indirekt strategi är svårt att applicera empiriskt utan att riskera efterhandskonstruktion. Analysen hade därför vunnit på en tydligare distinktion mellan belagd empiri och tolkade implikationer samt en mer explicit diskussion om alternativa tolkningsramar.

5. Resultat

Genom Grays och Liddell Harts strategiteorier kan vi förstå näringslivets samverkan med underrättelsetjänster 1939–1942 som en del av Sveriges övergripande strategi för att upprätthålla neutralitet. Civila aktörer agerade som informella strategiska resurser, vilket breddade neutralitetspolitikens tillämpning bortom dess officiella, statliga formuleringar.

Studien visar att aktörer inom svenskt näringsliv mellan 1939 och 1942 agerade i ett strategiskt gränsland mellan diplomati, underrättelseverksamhet och handelspolitik. Genom tillgång till information om företag och produktionsmedel, internationella nätverk och informationskanaler kunde civila aktörer utöva påverkan på statligt beslutsfattande, särskilt inom områden som rörde neutralitetens utformning och dess kommunikativa funktion.

Den politiska neutraliteten framstår därför som defensiv och riskminimerande, medan näringslivet agerade med större strategisk rörlighet inom en informell struktur. Näringslivets ställningstagande kan tolkas som en indirekt lojalitet med de allierade, snarare än ett brott mot neutralitetens yttre form.

Genom Grays teori om strategi som samordning av alla tillgängliga medel blir näringslivets agerande en förlängning av statens faktiska strategi – men utan dess offentliga ansvar. Liddell Harts begrepp om "indirect approach" tydliggör hur lågmäld påverkan kunde ske utan att formellt bryta mot neutralitetsprincipen.

Utan vidare eftertanke uppstår frågor om legitimitet: var det staten som utnyttjade näringslivet, eller näringslivet som medvetet tog sig utrymme att påverka den strategiska balansen? I båda fallen framstår neutralitetspolitiken som mer funktion än princip, där formella och informella krafter samverkade – ibland i olika riktningar – men ändå med överlappande effekt.

Näringslivet framstår därmed inte enbart som ett ekonomiskt subjekt, utan även som ett strategiskt verktyg för informationsöverföring, balansering och positionering. Dokumentation rörande kontakter med brittiska SOE, amerikanska OSS samt svenska förvaltningar visar på ett återkommande informationsutbyte där civila aktörer fyllde funktioner med direkt betydelse för statens strategiska handlingsutrymme.

Indikationer på att vissa företag eller individer fungerade som intermediärer för underrättelseinformation förstärks av parallella rapporter från utländska underrättelsetjänster. Sammanställningen av materialet indikerar att svensk neutralitet inte enbart upprätthölls genom officiell utrikespolitik, utan även genom informella kontakter där näringslivet utgjorde en bärande del i statens anpassningsstrategi gentemot stormakterna.

Analysen har belyst hur civila aktörer inom svenskt näringsliv agerade strategiskt i relation till statens övergripande mål att upprätthålla neutralitet, bevara handel och hantera stormaktstryck. Med utgångspunkt i de valda teorierna har det blivit möjligt att tolka agerandet som en del av en bredare strategi, där ekonomiska och diplomatiska resurser användes i syfte att forma säkerhetspolitiken.

Diskussion

Grays och Liddell Harts teorier har bidragit analytiska verktyg för att tolka civila aktörers roll i ett större strategiskt sammanhang. Vissa brister har identifierats i förhållande till komplexiteten i icke-militära maktmedel. Grays rigida modell begränsar analysen av aktörers agerande i näringslivets gränzon mot underrättelsetjänst. Liddell Harts teori om indirekt strategi har bidragit till förståelsen av påverkan utan öppen konfrontation, men erbjuder begränsad vägledning i analys av långsiktig påverkan genom industriella nätverk. Därav är det rimligt att påstå att de redovisade resultaten indikerar ett behov av vidareutveckling av strategisk teori som inkluderar, och då framför allt privata aktörers, funktion inom asymmetriska informationsstrukturer.

Det är i det analyserade fallet värt att diskutera om det föreföll sig som så att staten använde sig av näringslivet för att uppnå det politiska målsättningen eller om förhållandena var de motsatta. De moraliska och etiska aspekterna kring att förhålla sig neutral gentemot Nazi-Tyskland under andra världskriget är synnerligen relevanta med bakgrund mot diskussionerna som har behandlats i tidigare forskning och debatter i media (Boëthius, 1999). Det kan tolkas som att näringslivet agerade i stöd till de allierade genom att stödja motståndsrörelser i Tyskland och Polen med stora risker för liv och företag (Thorsell, 2014; Lindgren, 2007; Olsson, 2000). Om stödet var förankrat hos Marcus och Jacob Wallenberg är svårt att fastställa. De moraliska och etiska aspekterna av näringslivet agerande förtjänar att sättas i en kontext. Därför är det relevant att betrakta i vilken idéhistorisk kontext Sverige befann sig i. Axel Hägerström, professor i

praktisk filosofi vid Uppsala universitet under åren 1911–1933, utövade ett betydande inflytande på en generation av blivande socialdemokratiska ledare genom sin undervisning i filosofi. Som föreläsare för den värdenihilistiska skolan hävdade Hägerström att moraliska och etiska omdömen enbart är uttryck för subjektiva känslor och saknar objektiv existens (Lundberg, 2015, pp. 214–216). Den värdenihilistiska idétraditionen fanns hos den politiska elitens kognitiva förhållningssätt, utrikespolitiska beslut synes ha baserats på pragmatiska avvägningar snarare än principer. Näringslivets agerande präglades i större utsträckning av en etik olik den som går att förknippa med den förda neutralitetspolitiken.

Likt Carlgren (1973, p. 5) noterar, präglades Sveriges utrikespolitik av en flexibilitet som kan förstås med bakgrund mot sådan etisk relativism. Delades politikens syn på de strategiska besluten av näringslivet? Varför valde framträdande individer inom Wallenbergfären att direkt och indirekt stödja motståndsrörelser, lämna strategiskt viktig information, då handlingarna kan tolkas som flagranta beteenden genom de neutralitetsbrott de faktiskt var?

Välfärdsstatens utbyggnad, den svenska modellens framväxt och diskursiva begrepp såsom folkhemmet och solidaritetstanken konstruerade en särskild föreställning om Sverige. Institutioner med bäring på både inrikes- och utrikespolitik skapade förutsättningar för en unik strategisk positionering (Agius, 2002 pp. 108–113). Neutraliteten betraktades som ett ideologiskt projekt, där socialdemokratin strävade efter att applicera inhemska samhällsprinciper gentemot resten av världen. Genom den aktiva utrikespolitiken gavs neutraliteten en roll bortom den traditionellt passiva hållningen som ofta tillskrivs små stater (Fox, 2012). Tillämpningen av en omfattande och trovärdig neutralitetspolitik, i kombination med specifika historiska omständigheter, skapade en särställning i jämförelse med andra europeiska neutrala stater (Agius, 2002, pp. 120–142).

Thorsell ställer frågan om företag har ett samvete (2014, pp. 276–282). Det finns olika perspektiv kring de moraliska och etiska implikationerna som den svenska neutraliteten förde med sig, därför är viktigt att ställa frågor kring näringslivets agerande. Troligen blir svaren till del kontrafaktiska men diskussionen kring orsakerna till hur näringsliv agerar och i vilka intressen uppfattas ha substans i källorna. Under rådande krigstillstånd är antagligen diskussionen kring vilka mål och medel som tillämpas mycket svår att förhålla sig till. Efter ett krig finns behov av insyn och transparens kring hur personer utan demokratisk legitimitet ges inflytande i statliga

beslutsprocesser. En sådan insyn är av betydelse för demokratins funktion. Potentiella intressekonflikter är identifierbara och förtjänar att uppmärksammas i en öppen diskussion, i syfte att värna det demokratiska samhällets grundläggande principer.

Forskningsbidrag

Tidigare forskning har i huvudsak fokuserat på antingen diplomatiska beslut eller ekonomiska relationer, medan de informella nätverkens funktion och betydelse för underrättelseflöden ofta förblivit förbisedda. Särskilt bristen på studier som analyserar näringslivsaktörernas roll som strategiska informatörer inom ramen för en *grand strategy*-analys utgör en tydlig forskningslucka. Få studier har integrerat svensk neutralitetspolitik, strategisk teori och underrättelseanalys i ett sammanhållet ramverk, då tidigare forskning vanligen behandlat diplomati, näringsliv eller underrättelsetjänst isolerat och utan tydlig koppling till begreppet strategi.

Relevans för yrkesutövning

För officerare med uppgifter inom högre stabsfunktioner, strategisk underrättelsetjänst eller i internationell tjänstgöring är kunskap om samspelet mellan underrättelseverksamhet, näringsliv och säkerhetspolitik av särskild betydelse. Tjänstgöring i internationella politiska organisationer såsom EU och Nato innebär ofta att militära företrädare förväntas bidra till utformning av övergripande strategier där ekonomiska beroendeförhållanden, näringslivets intressen och politiska avvägningar samverkar med försvarsplanering. Förmåga att tolka och värdera hur finansiella aktörer, försvarsindustriella intressen och mellanstatliga avtal påverkar formandet av strategi utgör därmed en förutsättning för meningsfullt inflytande i processer där säkerhetspolitik, diplomati och försvar integreras. Strategisk förståelse begränsas i avsaknad av insikt om de villkor och premisser som formar beslut bortom den strikt militära domänen. En sådan kunskap blir avgörande för att kunna identifiera möjliga risker, beroenden och påverkansvägar inom ramen för kollektiv säkerhet och nationellt beslutsfattande.

Vidare forskning

Studien har visat att näringslivets kontakter med underrättelsetjänster samt nyttjande som diplomatisk resurs och medel under andra världskriget utgör ett område där strategiska överväganden till dels formades utanför den förda politiken. För framtida forskning vore det värdefullt att jämföra Sveriges situation med andra neutrala stater i en jämförande fallstudie, exempelvis Schweiz eller Spanien, för att undersöka om liknande mönster kan identifieras. En annan möjlig fördjupning är att analysera hur efterkrigstidens institutioner, som till exempel Marshallhjälpen

eller NATO-förhandlingar, påverkades av informella nätverk etablerade under kriget. Slutligen bör framtida studier närmare granska den rättsliga och demokratiska problematik som uppstår när privata aktörer agerar inom i gränslandet mellan diplomati, politik och underrättelsetjänst utan offentlig insyn eller ansvarsfördelning såväl nu som då. De arkiv som de tongivande företagen och koncernerna innehar uppfattas inte vara generösa med att tillhandahålla information.

Referensförteckning

- Agius, C. (2002) *Neutrality and identity: The social origins of Swedish neutrality*. PhD thesis. The University of Manchester.
- Agrell, W. (1999) *Sprickor i järnridån: Svensk underrättelsetjänst 1944–1992*. Atlantis,
- Berggren, H. (2023) *Landet utanför: Sverige och kriget 1939–1945*. Stockholm: Norstedts.
- Björkman, L. (2006) *Säkerhetstjänstens egen berättelse om spionjakten krigsåren 1939–1942: så gick det till när säkerhetstjänsten skapades*. 1. uppl. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Bowen, G. A. (2009) *Document Analysis as a Qualitative Research Method*. Qualitative research journal. 9 (2), 27–40.
- Boëthius, M.-P. (1999) *Heder och samvete*. Stockholm: Ordfront.
- Bring, O. (2006) *Neutralitetens uppgång och fall: Svensk utrikespolitik från världssamvete till medgörlig lagspelare*. Norstedts
- Carlgren, W.M. (1973) *Svensk utrikespolitik 1939–1945*. Allmänna Förlaget.
- Carlgren, W.M. (1985) *Svensk underrättelsetjänst 1939–1945*. Stockholm: Liber.
- Cross, R. (1939) *Matters of Moment: Statement on Economic Warfare by the Minister of Economic Warfare, 4 October 1939*. FO 11592. London: Ministry of Economic Warfare, UK National Archives.
- Cruickshank, C. (1986) *SOE in Scandinavia*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Ekman, S. (1986) *Stormaktstryck och småstatspolitik: aspekter på svensk politik under andra världskriget*. Stockholm: Liber.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A. & Wängnerud, L. (2024) *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 6:e upplagan. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Fox, A.B. (2012) *The power of small states: diplomacy in World War II*. In: *Small states in international relations*. Seattle, WA: University of Washington Press, pp. 39–54.
- Foreign Office (1941), *Telegram från Foreign Office till Stockholm, 8 November 1941*. No. 672. The National Archives, Kew.
- Fritz, M. (1982) En fråga om praktisk politik. *Ekonomisk neutralitet under det andra världskriget*. Historisk tidskrift, 1982(3).
- Fritz, M., Karlsson, B., Karlsson, I. & Nordlund (2006) *En (o)moralisk handel? Sveriges ekonomiska relationer med Nazityskland*. Forum för levande historia
- George, A. L. (2005) *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Gray, C.S. (1999) *Modern strategy*. Oxford: Oxford University Press.
- Gray, C.S. (2010) *The Strategy Bridge: Theory for Practice*. Oxford: Oxford University Press
- Guglielmo, M. (2008) *The Contribution of Economists to Military Intelligence during World War II*. The Journal of Economic History, 68(1), pp. 109–150

- Hall, M. (2021). Realism. I J. Gustavsson & J. Tallberg (Red.), *Internationella relationer* (4:e uppl., pp. 65–81). Studentlitteratur.
- Hansson, L. (2024) *Göteborg under krigshot: I skuggan av andra världskriget*. Irene Publishing.
- Hardi-Kovács, G. (2022) *C-byrån hemligast av alla: berättelsen om Sveriges hemliga under rättelse under andra världskriget*. Stockholm: Carlssons.
- Hedberg, P. (2003) *Handeln och betalningarna mellan Sverige och Tyskland 1934–1945: den svensk-tyska clearingepoken ur ett kontraktsekonomiskt perspektiv*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hopper, B. (1945) *Sweden: A Case Study in Neutrality*. *Foreign Affairs*, 23(3), pp. 435–449.
- Hägglöf, G. (1960) *A Test of Neutrality: Sweden in the Second World War*. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), 36(2), pp. 153–167.
- Hägglöf, G. (1958) *Svensk krigshandelspolitik under andra världskriget*. Stockholm: Norstedts.
- Imlay, T. (1998) *Allied economic intelligence and strategy during the 'Phoney War'*, *Intelligence and National Security*, 13:4, 107-132.
- Imlay, T. C., & Horn, M. (2014) *The politics of industrial collaboration during World War II: Ford France, Vichy and Nazi Germany*. Cambridge University Press.
- Johansson, A.W. (2000) *Den nazistiska utmaningen: aspekter på andra världskriget*. Falun: Prisma.
- Karsh, E. (1988) *Neutrality and Small States*. Routledge.
- Levine, A. (1992) *The Strategic Bombing of Germany, 1940-1945*. Storbritannien: ABC-CLIO.
- Liddell Hart, B.H. (1991) *Strategy*. 2nd ed. New York: Meridian.
- Lindgren, H., (2007) *Jacob Wallenberg 1892–1980*. Stockholm: Atlantis.
- Lundberg, H. (2015) *Upplysning och gränsdragning: En filosofisociologisk studie av den första generationen analytiska filosofer i Sverige*. *Sociologisk Forskning*, 52(3), pp. 209–233.
- Magnusson, L. (2010) *Sveriges ekonomiska historia*. 4:e, uppdaterade och rev. uppl., Stockholm, Norstedt.
- Meiser, J.W. (2017) *"Ends + Ways + Means = (Bad) Strategy"*, *Parameters*, vol. 46, no. 4, pp 81-91.
- Mearsheimer, J. J. (1988) *Liddell Hart and the weight of history*. 1. ed. London: Brassey's Defence Publishers.
- Milevski, L. (2012) *"The Mythology of Grand Strategy"*, *Infinity Journal*, Volume 3, Issue No. 1, Winter, pp 29-33.
- Molander, P. (2007) *Intelligence, diplomacy and the Swedish dilemma: the Special Operations Executive in neutral Sweden, 1939–45*. *Intelligence and National Security*, 22(5), pp. 722–744.
- Murphy, C. J. (2005) *SOE's Foreign Currency Transactions*, *Intelligence and National Security*, 20:1, pp. 191-208

- Nylander, G. (1999) *German resistance movement and England: Carl Goerdeler and the Wallenberg brothers*. Stockholm: The Foundation for Economic History Research within Banking and Enterprise.
- Olsson, U. (2000) *Att förvalta sitt pund: Marcus Wallenberg 1899–1982*. Stockholm: Ekerlids.
- Schwartz-Shea, P. & Yanow, D. (2012) *Interpretive research design: concepts and processes*. London: Routledge.
- Seawright, J. & Gerring, J. (2008) *Case selection techniques in case study research: a menu of qualitative and quantitative options*. *Political Research Quarterly*, 61(2), pp. 294–308.
- Solberg, J. (2019) *British Secret Services in Sweden 1939–41: Organization, Activities and Achievements*. Master thesis, University of Oslo.
- Stebbins, R. A. (2001) *Exploratory Research in the Social Sciences*. 1st edition. Vol. 48., Los Angeles: SAGE Publications Inc.
- Thorsell, S. (2014) *Warszawasvenskarna: de som lät världen veta*. Stockholm: Bonnier.
- U.S. National Archives (1945). *Resume of the SKF Espionage Case, August 31, 1945*. Record Group 226: Records of the Office of Strategic Services, Series: Sources and Methods Files. NAI identifier: 210359347. College Park, MD: National Archives and Records Administration.
- UK National Archives (1940a) *Anglo-Swedish Relations: British Policy Towards Sweden, Neutrality, and Pressure Strategy, 25–30 October 1940*. FO 371/24861. London: Foreign Office Records.
- UK National Archives (1940b) *Anglo-Swedish Relations: Notes on Conversations with Swedish Officials Including Marcus Wallenberg and Erik Boheman, 13–29 October 1940*. FO 371/24861. London: Foreign Office Records.
- UK National Archives (1942a) *Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906–1966. Sweden: Political (January–March 1942)*. FO 371/30103. Kew: The National Archives.
- UK National Archives (1942b) *Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906–1966. Sweden: Political (April–June 1942)*. FO 371/30105. Kew: The National Archives.
- UK National Archives (1942c) *Government Code and Cypher School: Ultra Intelligence Reports, 1941–1945. Intelligence from Scandinavia, March 1942*. HW 1/1041. Kew: The National Archives.
- UK National Archives (1942d) *Government Code and Cypher School: Ultra Intelligence Reports, 1941–1945. Intelligence from Scandinavia, April 1942*. HW 1/1056. Kew: The National Archives.
- United States Strategic Bombing Survey. (1945) *The United States Strategic Bombing Survey: over-all report (European war)*, Washington, U.S. Govt. print.
- Vetenskapsrådet (2017) *God forskningssed*. Ed. Göran Hermerén. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wangel, C.-A. & Militärhistoriska avdelningen (1982) *Sveriges militära beredskap 1939–1945*. Stockholm: Militärhistoriska förlaget.

West, N. (2019) *Secret War : The Story of SOE, Britain's Wartime Sabotage Organisation*. London: Frontline Books.

Yanow, D. & Schwartz-Shea, P. (2006) *Interpretation and method: empirical research methods and the interpretive turn*

Wylie, N. (2007) *The politics and strategy of clandestine war: Special Operations Executive, 1940-1946*. 1st ed. Oxford: Routledge.

Zetterberg, K. (2021) *Sverige och Hitler 1939–1945: ett bidrag till historien om Sverige och Tyskland under andra världskriget*. Stockholm: Carlssons.

Åmark, K. (2015) *Swedish anti-Nazism and resistance against Nazi Germany during the Second World War*. *Kirchliche Zeitgeschichte*, 28(2), pp. 300–312.

Östling, J. (2008) *Swedish Narratives of the Second World War: A European Perspective*. *Contemporary European History*, 17(2), 197–211.

Göteborgs rådhusrätt avd.7, AII:1b, RAG. (åtalet mot spionerna på SKF)